

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ Й ПОЛЬЩІ

Ф. Андрушкевич

здобувач Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

У статті проаналізовано особливості європейського освітнього простору і змін в його сфері освіти, що дозволило більш предметно виявити завдання трансформації національних освітніх систем, зокрема України і Польщі.

Ключові слова: освіта, система освіти, освітні реформи.

Порівняльний аналіз змін в освітньому процесі України і Польщі має велике теоретичне і практичне значення. Наші країни мають подібну історію, пройшли цикл соціалістичних і пост-соціалістичних трансформацій, мають багато точок дотику в економічному, політичному і соціокультурному вимірі, а тому й здійснюють співрозмірні перетворення в галузі освіти. Разом з тим, кожна з країн має свої особливості. Останнє виявляється також і в освіті. Досвід трансформацій, здійснених у відповідності з наявними умовами, має для обох країн фундаментальне значення. Зупинимось на цьому більш детально.

Багаторічна історія існування України як Радянської республіки сформувала відповідну систему освіти, яка мала власні позитивні риси та вади. Ця система була орієнтована на виробництво, на фундаментальну підготовку та на задоволення освітніх запитів широких верств населення, цілком підпорядкована державі з орієнтацією на внутрішні потреби. Радянський період розвитку вітчизняної системи вищої освіти характеризувався потужним розвитком як системи вищої освіти в цілому, так і механізмів планового працевлаштування випускників. Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації набула специфічних рис, серед яких були як позитивні, так і негативні. До позитивних рис вищої освіти в Україні радянського періоду можна віднести [8, 3]:

- стандартизацію системи вищої освіти та критеріїв якості освіти незалежно від територіального та галузевого (чи відомчого) підпорядкування;
- ґрунтовну теоретичну підготовку з посиленою увагою до світоглядних і практичних філософських проблем;
- широку практичну підготовку включно з галузями знань, дотичних до основної спеціальності;

- наявність виробничих, управлінських та наукових практик протягом усього навчання;
- забезпечення гарантованого працевлаштування випускників і, таким чином, забезпечення їх соціального статусу.

До негативних рис вітчизняної системи вищої освіти цього періоду треба віднести:

- повну відірваність від практики та досвіду розвитку світової системи вищої освіти;
- повну і свідому відсутність орієнтирів для інтеграції вітчизняної системи вищої освіти у світову;
- орієнтацію фахівців у прикладних галузях наук на одноразове накопичення ймовірно потрібних знань;
- орієнтацію виключно на дозволені джерела інформації (як фахові, так і світоглядні) [8, 4].

Споріднена система освіти сформувалася й у сусідніх державах так званого соціалістичного табору, але з деякими істотними відмінностями. Крім того, ці держави раніш ніж Україна та більш інтенсивно почали орієнтуватися на західноєвропейський досвід. Тому особливо цікавою для порівняльного дослідження серед всіх держав, з якими межує Україна є Республіка Польща. Саме ця держава в останні роки перетворилася в найбільш послідовного прихильника вступу України до ЄС [15, 9]. Крім того, слід відмітити подібність вихідних умов в Польщі і в Україні для початку суспільно-економічних реформ. Адже, історично так склалося, що менталітет і система цінностей польського народу завжди були досить близькими до відповідних характеристик українців. Ця обставина істотно полегшує запозичення позитивного досвіду польського уряду щодо реформування системи управління освітою.

Історія і глибина міжнародних контактів України і Польщі в період існування соціалістичної системи носить різноплановий та не завжди безхмарний характер. Офіційна позиція двох держав суто відрізнялася від суспільної думки, яка різнилася ще й в залежності від місця локалізації та часу. Наприклад, у післявоєнний період важливим центром, що проводив ревізію польських зовнішньополітичних доктрин і концепцій відносно України була польська еміграція. Разом із силами, що стояли в українському питанні на позиціях лондонського емігрантського уряду, з'явилися авторитетні прибічники українсько-польського діалогу. На початку 80-х рр. важливу роль у формуванні зваженого підходу до проблем польсько-українських стосунків переймають на себе демократичні і дисидентські угруповання в самій Польщі [7, 399]. «Проукраїнською» виявилася позиція такого відомого дисидентського угруповання, як Конфедерація незалежної Польщі (КНП). КНП надавала і надає зв'язкам з Україною стратегічне значення, представляючи східноєвропейський регіон в геополітичному відношенні як Заходу, так і Сходу, власне, Росії.

Прихід до влади в Польщі демократичних сил в 1989 р. і проголошення незалежності України в 1991 р. в черговий раз у ХХ ст. корінним чином змінили ситуацію в українсько-польських стосунках. Перед польськими керівниками, політичними партіями і рухами, в цілому перед польським суспільством встала проблема вироблення не просто нової позиції в так званому «українському питанні», але довгостроковій стратегії відносно сусідньої держави, що знов утворилася. Польща першою серед зарубіжних країн в грудні 1991 р. визнала незалежну Україну державу [7, 400]. Декларація про принципи і основні напрями розвитку українсько-польських стосунків, яка підписана 13 жовтня 1990 р., і Договір про добросусідство, дружні взаємини і співпрацю від 18 травня 1992 р. [6] заклали фундамент рівноправного стратегічного партнерства між двома державами. Це був прояв переконання польських політичних кіл в тому, що в політичних інтересах Польщі належить підтримати суверенітет України і надати їй усесторонню допомогу в проведенні політичних і економічних реформ. Варто підкреслити, що швидкість, з якою формувалося це переконання, зробила його своєрідним феноменом. Розуміння стратегічного партнерства – і, відповідно, стосунки між Варшавою і Києвом – весь час міняються. На початку нашої співпраці особливу вагу на-

було створення і розширення механізмів політичних консультацій. Цей необхідний для обох сторін процес побудови інфраструктури взаємних стосунків продовжувався фактично до 1996 року, а результатом його стали близько 70 міждержавних угод і договорів [12].

Українсько-польський політичний діалог збагачується міжпарламентськими контактами. Співробітництво між українською Верховною Радою та польським Сеймом розпочалося ще 1990 року. Відтоді не знижується взаємна зацікавленість парламентаріїв актуальними питаннями розвитку двостороннього співробітництва та міжнародної проблематики. 1993 р. з ініціативи Української республіканської партії та Конфедерації незалежної Польщі було започатковано проведення форуму політичних партій балтійсько-чорноморських країн. Результат Балто-Чорноморського саміту, який відбувся у вересні 1999 р. в Ялті, засвідчив, що Україна і Польща «перебувають в регіональному геостратегічному епіцентрі» [2].

Результати експертного опитування з проблем стратегічного партнерства, що проводилося Центром ім. О. Разумкова у жовтні 2000 року, підтверджують стратегічну значимість розвитку українсько-польських відносин. Одне з цільних місць у загальному переліку 19 держав, проголошених стратегічними партнерами України, експерти віддали Польщі (52 %). Оцінка українською громадськістю пріоритетності розвитку відносин з Польщею мало розходиться з експериментальною (56,8 %) [13, 5].

Загалом, до обопільних національно-важливих інтересів України і Польщі можна віднести такі: забезпечення національної безпеки в рамках створення загальноєвропейської системи; розвиток різнобічного політичного, економічного, культурного та інформаційного співробітництва на двосторонній основі, у межах Ради держав Балтійського моря, Центральноєвропейської ініціативи, Балто-Чорноморського співробітництва і ГУУАМ, а в перспективі також в рамках ЄС; прагнення до взаємної політико-економічної підтримки на міжнародній арені; налагодження і розширення громадських, науково-дослідних, освітніх і культурно-мистецьких зв'язків як на державному, так і на місцевому рівнях [9, 305].

Так, аналізуючи відносини з Польщею, український дослідник В. Моцок, вважає [10, 15]: тривалий час взаємини між двома країнами перебували в залежності від політики впливових західних країн і особливо США. Фактор Заходу істотно позначився на процесах

становлення і розвитку українсько-польських політичних відносин. Це було викликано, у першу чергу, долею ядерної зброї колишнього СРСР, яка частково знаходилася й на українській території. Стосовно сучасного українсько-польського співробітництва в політичній сфері науковці зауважують: воно має об'єктивні передумови для подальшого розвитку завдяки спільним геополітичним інтересам, а також у контексті відносин обох країн з євроатлантичними структурами. Саме в цьому значенні таке співробітництво є стратегічним партнерством [1].

Польські зовнішньополітичні концепції відносно України в ХХ ст. зазнали істотні зміни, еволюціонуючи разом з бурхливою епохою. Реалії сучасного посткомуністичного періоду детермінують їх якісний новий зміст. Серед науковців, які досліджують сьогодні польсько-українські стосунки, варто виділити таких, як Моцок В., Калакура О., авторський колектив під керівництвом О. Дергачова [5], у науковому дослідженні яких висвітлені всі вектори українських міжнародних взаємин, в тому числі і с Польщею. У цих дослідженнях визначено, що польсько-українські стосунки, не дивлячись на складну історичну спадщину, безповоротно вступають у фазу конструктивного, прагматичного взаємовигідного розвитку. Об'єктивні національні інтереси двох держав в стратегічних питаннях збігаються.

Одним із стратегічних напрямків формування взаємовідносин є система освіти. Як зазначено у статтях 14 та 15 Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, сторони сприятимуть розвитку співробітництва між школами, іншими учбовими закладами і науковими установами, в тому числі в галузі обміну науковими працівниками, викладачами, студентами, аспірантами і стипендіатами, а також здійсненню спільних науково-дослідних робіт. Сторони сприятимуть співробітництву в галузі освіти, в тому числі вивченню польської мови в Україні і української мови – в Республіці Польщі в школах і інших учбових закладах, а також поза їх межами [6].

Система освіти Польщі, яка також здебільшого орієнтувалася на соціалістичні вимоги, наприкінці 80-х років ХХ століття почала стрімко змінюватися. В українському науковому просторі проблеми вищої освіти у Польщі висвітлено у працях А. Василюк, Л. Гриневич, А. Каплун, Є. Коваленко, І. Ковчиної, С. Когут, Н. Ничкало, Г. Ніколаї, В. Пасічника, В. Ханенко, І. Шемпрук та ін. [3].

Експерти зазначають [4, 3], що польська реформа системи освіти була, перш за все, не педагогічним, а політичним проектом, адже реформа пропонувала не перегляд управлінських функцій в системі виховання та освіти, а наголошувала на необхідності змін середовища, в якому відбувається освітній процес. В оцінках польської освітньої реформи початку 90-х рр. дослідники наголошують на її політичному характері та вважають, що вона була зумовлена не стільки необхідністю зміни освітньої практики, скільки вимогами трансформації суспільного устрою.

Зміни української системи освіти дуже схожі на ті, які проходили у Польщі в кінці 80-х – на початку 90-х рр. Польське Міністерство освіти зреформувало шкільну систему: збільшився термін освіти в початковій школі, покращилася якість професійної освіти, змінилося підпорядкування освітніх закладів за адміністративним принципом тощо. До 1989 року система освіти ПНР виконувала ідеологічне замовлення, спрямоване на виховання людини, яка сповідувала б комуністичні цінності. Так само, як освіта усіх країн соціалістичного табору. Незважаючи на зовнішні відмінності у системах освіти, а також педагогічних інституцій освітні цілі були взаємопов'язаними в усіх братніх країнах. Таку єдність можна було пояснити «єдиними стандартами країн соціалізму» хоча, насправді, прикладом для всіх їх, в т.ч. й для Польщі, були освітні орієнтири СРСР. Починаючи від 1989 р., у Польщі постає завдання відійти від цих стандартів та орієнтуватися на інші, основані на демократизмі, гуманізмі та взаємоповазі [14, 99].

Отже, в результаті реалізації зазначеної поетапної стратегії змін польська система базової освіти стала більш відкритою за рахунок впровадження: нового способу фінансування з державного бюджету закладів освіти та виховання; нової трудової філософії для вчителів; нового рівня в системі організації та управління шкільною освітою; передачі школам контролю за змістом навчання та виховання; швидкого розвитку ринку підручників; нового способу здійснення нагляду за школами та закладами освіти; нових форм підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Осмислення та розв'язання проблем української освіти як умова підвищення її якості має відбуватись у контексті проблем та завдань європейської освіти. Цікавою і корисною з цього приводу є книга К. Павловського «Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд» [11]. Дослідник пише про склад-

ність вирішення наступної проблеми: необхідність відповідного оцінювання якості програм і правильного визначення вимог до кожного студента в закладах, які мають програми та ступені однакового рівня, суперечить занадто суворому нав'язуванню критеріїв, мінімальних вимог до програм (це може призвести до стирання відмінностей між програмами, а у разі неправильності критеріїв – до масових негативних наслідків).

К. Павловський піддає сумніву тезу про демократичність (безкоштовний доступ) європейської освіти, застосовуючи несподіваний аргумент: «важко говорити про демократичний доступ, коли більш талановиті частково підтримуються (через податки) сім'ями менш обдарованих, які не можуть здобути вищу освіту, хоча їхні сім'ї бідніші від сімей тих, хто навчається» [11, 49].

З іншого боку, польський дослідник ратує за перейняття Європою кращого американського досвіду у питаннях підвищення якості та ефективності освіти. Сюди відноситься органі-

зація професійного менеджменту вищого навчального закладу; спрощення процедур і скорочення часу наукового та організаційного просування кар'єрними щаблями у вузі; припинення практики легкого доступу до державних коштів; підтримка державою найкращих закладів; мобільність персоналу і динамічне соціальне оточення; розробка довготривалих механізмів відкриття, просування та використання інновацій.

Отже, реформа системи освіти у Польщі ставила перед собою такі завдання: зближення навчання з реаліями сучасного життя, виховання сучасної людини, позбавленої стереотипів минулого, демократизація системи освіти з урахуванням європейського досвіду, підготовка до вступу країни до ЄС, а також можливість саморегуляції нової системи освіти. Аналізуючи останні зміни у ній, можна стверджувати, що європейська інтеграція була, мабуть, найголовнішим «двигуном реформи» [14, 101].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андрущенко В.* Організоване суспільство / В. Андрущенко [Електроний документ]. – К.: Ін-т вищ. освіти АПН України, 2006. – 583 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/people/andrushenko.html>
2. *Бідзюра І.* Деякі аспекти захисту національних інтересів України / І. Бідзюра // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2 (11). – С. 147.
3. *Бондаренко О. О.* Участь у культурі та культурна активність студентів у дослідженнях польських науковців / О. О. Бондаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології – 2009. – №2. – С. 59.
4. *Гриневич Л. М.* Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.М. Гриневич. – Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2005. – 21 с.
5. *Дергачев А.* Украинская государственность в XX веке (историко-политологический анализ) / А. Дергачев, О. Белый, И. Бураковский, Е. Быстрицкий и др. – К.: Політична думка, 1996. – 448 с.
6. *Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво* // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №43. – С. 613.
7. *Калакура О. Я.* Поляки в етнополітичних процесах на землях України у XX столітті: Монографія / О. Я. Калакура. – К.: Знання України, 2007. – С. 399-400.
8. *Матвійшин Є. Г.* Методичні вказівки до вивчення модуля "Система управління якістю освіти вищих навчальних закладів" дисципліни "Державна політика і управління в освіті" : наук.-метод. розробка / Є. Г. Матвійшин, С. М. Ромашко. – К.: НАДУ, 2009. – С. 3-4.
9. *Матійчик Я. П.* Українсько-польські відносини / Я. П. Матійчик, В. М. Чумак // Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 174 с.
10. *Моцок В. І.* Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект: Автореф. дис...канд. політ. наук: 23.00.02. / В. І. Моцок. – Чернівці, 2002. – 22 с.
11. *Павловський К.* Трансформації вищої освіти в XXI столітті: польський погляд / К. Павловський. – К.: Навчально-методичний центр: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005. – 230 с.
12. *Сивец М.* Украина и Польша: подитоженная достигнутое [Електроний ресурс] / М. Сивец // Дзеркало тижня. – № 32 (356) 23 августа – 1 сентября 2001; – Режим доступу: www.zn.ua/1000/1600/32037/

13. *Стратегічне партнерство* України з іншими державами: підходи та оцінки // Центр Разумкова, 2000. – С. 5.
14. Федорик Ю. Реформи польської освіти: досягнення й протиріччя / Ю. Федорик // Педагогіка : Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №1. – Бердянськ : БДПУ, 2005. – С. 99-101.
15. Ходжило І. І. Трансформація державного управління освітою: уроки Польщі для України / І. І. Ходжило // Вищі навчальні заклади у європейському навчально-освітньому просторі: Матер. наук.-практ. конф. – Днепропетровськ. ун-т економіки і права, 25 лют. 2010. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 9.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2011 р.